

Wstęp

Sprawność językowa i komunikacyjna zarówno w zakresie języka rodzimego, jak i języka obcego (czy języków obcych) otwiera nas na świat – rozszerza granice naszego poznania, łączy się bowiem nie tylko ze zdobywaniem wiedzy czysto lingwistycznej, ale również psychologicznej, socjologicznej i kulturowej, przez co przyczynia się do ogólnego rozwoju intelektualnego człowieka, a umożliwiając mu poznanie kultury ojczystej, stanowi także asumpt do odkrywania innych narodów i kultur.

Nowa tendencja współczesnej rzeczywistości, nazywana ponowoczesnością, którą znamionuje kategoria różnicy, wielość dyskursów, występowanie zróżnicowanych paradygmatów odmiennie definiujących świat¹, wymaga „wychowania do dialogu”, będącego podstawą wyjaśniania i rozumienia otaczającej przestrzeni, poznawania rozmaitych rodzajów interakcji, również tych charakterystycznych dla innych obszarów kulturowych. Warto przy tym skierować uwagę na hipotezę relatywizmu językowego Benjamina L. Whorfa, zgodnie z którą „różne języki sugerują różne koncepcje rzeczywistości”². Należy zaakcentować, iż zróżnicowanie obejmuje także odmiany języka. W ramach danego języka mogą to być np. dialekty, gwary, skłaniające do nadawania odmiennych znaczeń faktom czy zjawiskom określonej rzeczywistości.

Stąd też poziom umiejętności językowych i komunikacyjnych wyznacza nasz świat, a jego podwyższanie u dziecka implikuje szybki wzrost inteligencji i wiedzy w różnych obszarach życia. Zapewnia mu poczucie własnej wartości i łączące się z nim poczucie kompetencji i skuteczności w działaniu, wynikające m.in. z satysfakcji doznawanej w związku

¹ Z. Melosik, *Pedagogika postmodernizmu*, [w:] Z. Kwieciński, B. Śliwerski (red.), *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, t. 1, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003, s. 452-464; B. Śliwerski, *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2004, s. 357-386.

² D.G. Myers, *Psychologia*, przeł. J. Gilewicz, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2003, s. 403.

z osiąganiem ważnych dla jednostki celów. Pojęcie kompetencji zostało wprowadzone przez Roberta W. White'a i rozumiane jest jako poczucie wywierania przez jednostkę skutecznego wpływu na otoczenie w związku z doświadczaniem określonych osiągnięć. „Im człowiek doświadcza więcej osiągnięć w interakcji z otoczeniem, tym ma większe poczucie kompetencji”³. Sukcesy w zakresie sprawności językowej i komunikacyjnej decydują o korzystnej pozycji dziecka w przedszkolu i klasie szkolnej, warunkują zatem poziom jego satysfakcji z nawiązywanych relacji interpersonalnych, jak również decydują o osiągnięciach szkolnych i sprzyjają uzyskiwaniu sukcesów zawodowych w przyszłości.

Rozwój wspomnianych sprawności wymaga jednak stymulacji, rozwijania motywacji dzieci do uczenia się języka ojczystego, a także języków obcych w oparciu o oddziaływanie środowiska rodzinnego, jak i środowisk edukacyjnych (przedszkola i szkoły). Nie do przecenienia jest zatem zapewnianie dzieciom odpowiednich warunków do zdobywania doświadczeń w tym zakresie, umożliwiających odkrywanie strategii uczenia się języka (języków), a także odczuwanie satysfakcji z własnej aktywności i jej wyników. Nakreślone spektrum działań wchodzi w zakres szeroko rozumianej pedagogiki językowej. Trzeba bowiem uwzględnić specyficzne potrzeby i możliwości rozwojowe dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym wymagające twórczego podejścia do organizacji procesu edukacji językowej, doboru odpowiednich metod pracy i materiałów dydaktycznych oraz efektywnego przygotowania nauczycieli, pamiętając, iż w przedszkolu, szkole nauczyciel stanowi dla dziecka najważniejszy model komunikacji językowej. Z tego też względu Janina Wójtowiczowa „postuluje, by wśród umiejętności, które składają się na gotowość dziecka do podjęcia nauki, uwzględniono językową dojrzałość szkolną, by w opracowywaniu zagadnień kształcenia językowego w programach nauczania początkowego uczestniczyli również językoznawcy oraz by programy te uwzględniały swoiste problemy językowe dzieci różnych regionów i środowisk”⁴.

Naprzeciw temu postulatowi wychodzi niniejsza monografia zbiorowa, złożona z osiemnastu autorskich tekstów, ukazująca w sposób wielopłaszczyznowy szereg aspektów rozwijania umiejętności językowych i komunikacyjnych dziecka, przedstawionych w czterech obszarach tematycz-

³ M. Kielar-Turska, *Poznawcze, językowe i komunikacyjne kompetencje dziecka*, [w:] R. Piwowarski (red.), *Dziecko – Nauczyciel – Rodzice. Konteksty edukacyjne*, Uniwersytet w Białymstoku, Białystok 2003, s. 278.

⁴ H. Synowiec, *Wstęp*, [w:] J. Wójtowiczowa, *O wychowaniu językowym*, Warszawa 1997, s. 6.

nych. W pierwszym z nich, zatytułowanym *Podstawy rozwoju językowego i komunikacyjnego dziecka*, nakreślono podstawowe pojęcia dotyczące kompetencji językowej i komunikacyjnej, teorie opanowywania języka, stadia rozwoju mowy w dzieciństwie (Małgorzata Cywińska), jak również, w kontekście teorii Basila Bernsteina, wagę oddziaływań środowiska rodzinnego w procesie zdobywania przez dzieci wspomnianych kompetencji (Waldemar Segiet). W omawianej części zaprezentowano także rolę nauczycieli/pedagogów w kształtowaniu kultury językowej dzieci z zaakcentowaniem podejścia kognitywnego w tym zakresie (Wiga Bednarkowa) oraz znaczenie dialogu krytycznego i pytań w procesie zdobywania wiedzy przez dzieci (Marzenna Magda-Adamowicz). Drugi obszar monografii wieloautorskiej dotyczy *Czynności językowych dziecka w wybranych kontekstach*. Tu na tle podstawowych współcześnie realizowanych sprawności językowych: słuchania – mówienia, czytania – pisanie (Małgorzata Cywińska), zamieszczono także ich charakterystykę odwołującą się do okresu dawnego (Katarzyna Kabacińska-Łuczak). Część ta zawiera również omówienie aspektów rozwoju słuchowej kompetencji komunikacyjnej w odniesieniu do wczesnego dzieciństwa (Anna Jakoniuk-Diallo) oraz przybliżenie kształcenia językowego w metodzie Marii Montessori (Izabella Kaiser) i charakterystykę możliwości rozwoju sprawności językowych dzieci z uszkodzeniami słuchu (Julia Kisielewska-Meller). W trzeciej części pt. *Właściwości języka i uwarunkowania kompetencji językowych oraz komunikacyjnych dziecka* zaakcentowano twórcze aspekty rozwoju językowego dzieci i możliwości ich stymulowania (Małgorzata Cywińska) przy uwzględnieniu: językowego obrazu świata zwierząt w literaturze (Kinga Kuszak) i potrzeby rozbudzania zainteresowań czytelniczych dzieci (Kamila Słupska). Dokonano też prezentacji poznawczych aspektów różnorodnego słownictwa zawartego w książkach dla dzieci (Edyta Skoczylas-Krotla) i kształtowania kompetencji komunikacyjnej w oparciu o język Internetu (Marek Banaszak). Ostatni kontekst rozważań niniejszej pracy dotyczy *Rozwijania umiejętności językowych i komunikacyjnych dziecka w obszarze języka obcego*. Uwzględnia on przykłady z Kanady i Grenlandii (Tomasz Gmerek) oraz znaczenie dramy (Katarzyna Arciszewska) i aspektów fonetycznych (Wojciech Arciszewski) w procesie opanowywania języka obcego (szczególnie niemieckiego) przez dzieci, a także ważne ustalenia dotyczące podstaw nauczania języka obcego najmłodszych – metod czy kształtowania ich motywacji w tym zakresie (Maria Pieprzyk).

Teksty zamieszczone w prezentowanej monografii, wykazujące duże zróżnicowanie treściowe i interdyscyplinarne, mają w moim przekonaniu niezwykle walor poznawczy i refleksyjny, prowokujący do wieloaspektowego dyskursu nad złożonością językowej i komunikacyjnej problematyki

okresu dzieciństwa. Pragnę złożyć serdeczne podziękowania Autorom tekstów za podzielenie się oryginalnymi przemyśleniami skłaniającymi do inspirującego dialogu w omawianych obszarach; dziękuję Im za trud opracowania niniejszych artykułów.

Prezentowana wieloautorska monografia ukazała się dzięki ogromnej życzliwości i wsparciu Dziekana Wydziału Studiów Edukacyjnych UAM prof. zw. dra hab. Zbyszko Melosika, któremu wyrażam wdzięczność za umożliwienie jej publikacji. Bardzo dziękuję także Pani Dziekan Wydziału Studiów Edukacyjnych UAM prof. zw. dr hab. Agnieszce Cybal-Michalskiej za przychylność w zakresie jej wydania.

Szczególne wyrazy podziękowania chciałabym złożyć również na ręce Pani Profesor Eugenii Rostańskiej – Recenzentki niniejszej pracy – za wszystkie poczynione uwagi, sugestie, wskazówki, umożliwiające podniesienie walorów naukowych monografii i nadanie jej właściwego kształtu.

Małgorzata Cywińska